

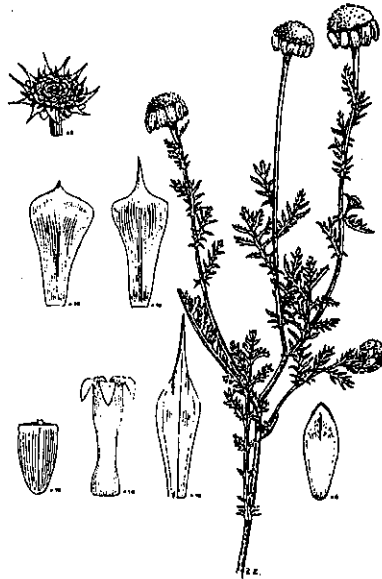
כללי נתינת שם עברי לצמחים

אבי שמידע

במרכז רת"ם קיימת רשימה עדכנית של השמות העבריים של צמחי ארץ ישראל. הרשימה גובשה לפי כללים שהצטברו במשך שנים רבות לגבי נוהגי מתן שמות. אולם עד היום נותרו הרבה בעיות בתחום השמות העבריים. ברשימה זו נביא את העקרונות של קביעת השם ברשימת רת"ם, בצירוף דוגמאות למקרים בעייתיים. הננו מפנים את הקוראים גם לרשימתו של מיכה לבנה – "שמותיהם של הצמחים" המופיעה בחוברת זו של "רתם".

ועתה לכללים:

1. קובץ המחשב בכתיב מלא – יהיה הקובץ התקני המוצע.
2. השתדלנו להשאיר את השם העברי שניתן במגדיר הישן (איג, זהרי ופילנברון) כל זמן שאין הצדקה ממשית להחלפתו. בהדגשה – חלק מהשמות העבריים במגדיר החדש ובפלורה שונו לעומת המגדיר הישן, בגלל טעות קולמוס או ללא סיבה ידועה, ולכן חזרנו לשם העברי המקורי במגדיר הישן.
3. כל זמן שהחלטה אינה גורמת לבלבול שמות בתוך ארץ ישראל, הרי שם עברי לא ישונה אף על פי שהוחלף או שונה השם הלטיני. לדוגמה: שמות עבריים של קחון שחור-מוצים וקיצנית עטופה לא ישונו אף ששמותיהם הלטיניים שונו והתברר (פילנברון, פלורה, כרך 3) כי הגדרתם היתה מוטעה והם שייכים למין ביולוגי אחר.



קחון ארצישראלי
Anthemis palaestina

דוגמאות:

- א. התברר כי קיצנית עטופה היא למעשה המין הביולוגי של *Carlina cretica*; בכל זאת, כיוון ששני המינים אינם גדלים בארץ, יישאר שם המין העברי ק. עטופה והוא יותאם לשם המין הלטיני *C. cretica*.
- ב. כנ"ל לגבי קחווך שחור-מוצים אשר שמו הלטיני יהיה *Anthemis palaestina* כלומר, על אף שהתברר כי שם המין הנכון של הקחווך בארץ הוא *A. palaestina* ולא *A. melapodina*, הרי שמו העברי יישאר ק. שחור-מוצים (כיוון שבארץ שני המינים לא נמצאו ולא יהיה מקום לבלבול).
- ג. אולם גפסנית ערבית הוא שם עברי אשר יוחלף, כיוון שהגפסנית הנימית המקורית נמצאת גם באזורנו וכנ"ל לגבי חסת הפקעות, שאיננה שם נרדף לחסה הכרתית.
- ד. ישנם מקרים יוצאי דופן, שבהם חרגנו מהכללים הבסיסיים (כלומר שם עברי קדום עדיף) והשארנו בהצעה לשם התקני את השם שניתן בפלורה או במגדיר החדש של זהרי. דוגמה – במגדיר הישן מופיע השם ספלול החורש ואותו מין מופיע בפלורה ובמגדיר החדש כספלול מספס. השארנו את השם התקני ספלול החורש כיוון שחובבלי הטבע רבים משתמשים במגדיר הישן ובמרבית המקרים הם יתקלו בשם זה. נדגיש כי מספר המקרים היוצאי-דופן מעין אלה אינו עולה על 10–20 בסך-הכל. בדרך-כלל ניסינו להעדיף את השם במגדיר הישן או בפלורה.
- לסיכום, הרי שני הכללים שנשתדל לעמוד בהם עד כמה שאפשר:
- (א) שם עברי עתיק יותר בזמן – יועדף (החל מהמגדיר הישן כבסיס).
עדיפות יחסית תינתן לשמות העבריים בפלורה, כל עוד אין בהצעת השם קביעה שהציבור איננו מיישם אותו באופן מעשי.
- (ב) עדיפות מירבית תינתן לאי-החלפת שם עברי, למרות השינויים החלים בשמות מדעיים.
4. שם הסוג העברי משתנה כאשר משתנה שם הסוג הלטיני. החלטה זו נוגדת את אופי הכלל הנתון לגבי שם עברי של מין – שאיננו משתנה. אולם להחלטה זו יש יתרון, כיוון שאם נישאר עקביים בכך הרי שבשמות העבריים של הצמחים השם המדעי הבינומיאלי יתאים להשתייכות הטקסונומית של הסוג.
5. עדיפות מיוחדת תינתן לשם העברי הניתן בפלורה – למעט מקרים שבהם הוא בבחינת טעות קולמוס או החלפה ללא סיבה הגיונית. כמו כן, אם השם העברי בפלורה הוא תרגום מילולי של השם הלטיני והלז קשה לביטוי, אנו מעדיפים להשמיתו.
- דוגמאות:
- א. לודביגית השלוחות (לפי הפלורה) תחזור לשם מדר זוחל על-פי המגדירים החדש והישן גם יחד.
- ב. הורמוצקיה מגובבת תיקרא לשון-פר מגובבת.

לצערנו איננו יכולים לקבוע כלל ברזל אחד שעל פיו ייקבעו השמות העבריים. לכאורה, הדבר הטוב ביותר היה ללכת בעקבות הפלורה, אלא שגם שם יש מקרים של טעויות קולמוס והחלפת שמות ללא הגיון למשל:

- א. השם **מניפנית איברית** הוחלף ל**מניפנית גרוזית** ללא כל שינוי בשם הלטיני.
- ב. המין **לשון-פר מגובכת** הופרד בשפה המדעית לסוג מיוחד ושמו בלטינית *Hormuzakia*. לסוג חדש זה לא הוצע עדיין שם בעברית ולכן אנו מעדיפים להשתמש בשם העברי **לשון-פר מגובכת**. פשוט לא הגיוני לדרוש להגות בעברית את השם **הורמוזקיה**.
- ג. לדעתנו אין זה סביר כלל פעם שמשנים את שם המין הלטיני ישחנה גם שם המין העברי. כך נהגו ברבים מהשמות העבריים הניתנים בכרך הציורים בפלורה חלק ג'.

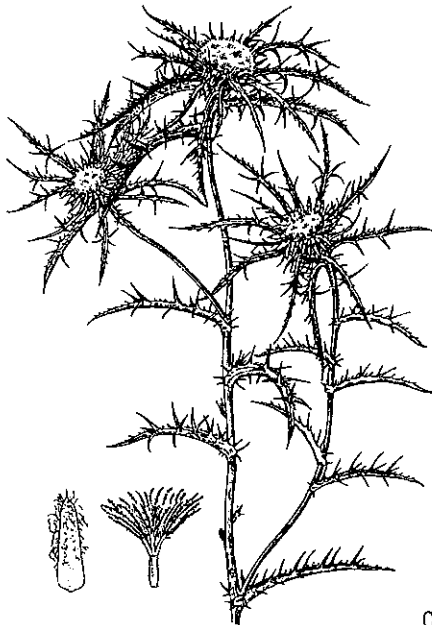
למשל: עלקלוק רחב-עלים שונה ל-עלקלוק צהוב-פרחים.

קיצנית עטופה שונתה ל-קיצנית כרתית.

קחוון שחור-מוצים שונה ל-קחוון ארץ-ישראלי.

פעמונית אהרונסון שונתה ל-פעמונית דמשקאית.

וכמו להוסיף על הבלבול - המגדיר החדש שפורסם בשנת 1976 לא עקב תמיד אחר השינויים שהנהיגה הפלורה חלק 3 בשמות העבריים, ועקב כך נוצר בלבול גדול. רוב חובבי הטבע משתמשים במגדיר ולא בפלורה, והשם העברי, שהוא גם בעל חשיבות כשם עממי, רצוי שלא ישחנה.



קיצנית כרתית (עטופה)
Carlina curetum Halascy

- רצוננו לציין כמה "בלבולים" שיהיו דוגמה לבעיות הקיימות:
- 1) **לפית שיכנית** בפלורה איננה שווה ל**לפית שיכנית** במגדיר החדש. זהו בלבול מצער של מ. זהרי, כאשר בטעות קולמוס הוא שיין את השם העברי **לפית קלוטה** למין הנפוץ *Lappula spinocarpos*, שכונתה ע"י פלינברון בפלורה **לפית שיכנית**, ועתה יחשב שם זה כשם העברי התקני.
 - 2) **חסה כחולת-פרחים** - במקרה זה לא "שימרנו" את השם העברי הקודם - **חסה כרתית** כיוון שמתברר כי **החסה הכרתית** גדלה רק בחרמון (מעל 1300 מ') ואילו המין הנפוץ בארץ, "העונה" לשם הלטיני *Lactuca tuberosa* הוא לפי הפלורה **חסה כחולת-פרחים** ולפי המגדיר החדש **חסת הפקעות**. במקרה זה כדי להיות עקביים, ועל-פי סדר עדיפות העדפנו את השם המוצע בפלורה, אף שהשם המוצע במגדיר הוא הפירוש הפשוט של השם בלטינית. (**לחסה הכרתית** המקורית פרח צהוב קרם בעוד שלמין הנפוץ בארץ - פרח כחול).
 - 3) אנו הולכים בעקבות הצעתו של מ. לבנה ומעניקים ל-*Iris hermoneum* את השם העברי **אירוס החרמון** ולא **אירוס הגולן**. פשוט, הצעתו של מ. אבישי היא כל-כך מובלבלת עד כי איננה עומדת במבחן המציאות. זהו צמח הנפוץ בעיקר בחרמון ותואר מהחרמון!!!
 - 4) בדומה לכך לגבי **אלון שסוע-תורכי**. אנו מעדיפים את השם **אלון תורכי** (*Q. cerris*) ולא **אלון שסוע**, כיוון שזהו שם שהתקבל בין חובבי הטבע זה מכבר וכך גם שמו הפופולרי באנגלית. פשוט מסתבר, לאחר שנים של נסיון, שאין ללכת כנגד הזרם - הוא השם המתאזרח בקהל הבוטנאים.



לפית שיכנית
Lappula spinocarpos
(Forssk) Aschers.

לצערנו, טעויות מעין אלה קיימות, וכיוון שהבלבול רב ולא הוקמה כל ועדה פורמלית ומוסמכת כדי למנוע את המשך הבלבול, לקח על עצמו מרכז רת"ם להכין הצעה לשמות עבריים. לאחר עבודה של חמש שנים, שכללה התייעצות עם בוטנאים רבים, הוכנה הרשימה שהיא בגדר הצעה בלבד.

רשימה זו מצויה במרכז רת"ם ועומדת לרשות המעוניינים. אנו מצפים לתגובות הקוראים.